

літики управління капіталом підприємства, що є перспективним напрямом подальших досліджень у даній галузі.

Література

1. Корнійчук Л.Я. Історія економічних вчень. – К.: КНЕУ, 1999. – 564 с.
2. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник/ За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – К.: Вища шк. Знання, 1997. – 743 с.
3. Маршалл А. Принципы экономической науки/ Пер. с англ. В 5 т. – М.: Издат. группа "Прогресс", 1993, т. 1. – 416 с.
4. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. В 2 т./ Пер. с англ. 11-го изд. – М.: Республика. – 1992, т. 2. – 400 с.
5. Самуэльсон П. Экономика, т. 1. – М.: НПО "АЛГОН", ВНИСИ, 1992. – 332 с.
6. Пойда-Носик Н.Н., Грабарчук С.С. Фінансові ресурси підприємства// Фінанси України. – 2003, № 1. – С. 96-103.
7. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. – К.: Ника-Центр, 2001. – 528 с.
8. Брігхем Є.Ф. Основи фінансового менеджменту: Підручник/ Пер. з англ. – К.: Молодь, 1997. – 1000 с.
9. Финансы/ Под ред. В.М. Родионовой. – М.: Финансы и статистика. – 1995. – С. 125.
10. Біла О.Г. Фінансове планування і прогнозування: Навч. посібник. – Львів: Компакт-ЛВ, 2005. – 312 с.
11. Кудряшов В.П. Фінанси: Навч. посібник. – Херсон: Олді-плюс, 2002. – 352 с.
12. Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент: Підручник. – К.: Знання, 2006. – 439 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
13. Зятковський І.В. Теоретичні засади фінансів підприємств// Фінанси України. – 2000, № 4. – С. 25.
14. Рясних Є.Г. Основи фінансового менеджменту: Навч. посібник. – К.: Скарби, 2003. – 238 с.
15. Мочерний С.В. Економічна теорія: Посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Вид. центр "Академія", 1999. – 592 с. (Гаудеамус).
16. Дороніна М.С. Управління економічними і соціальними процесами підприємства: Монографія. – Харків: Вид. ХДЕУ, 2002. – 432 с.
17. Опарін В.М. Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення// Вісник НБУ. – 2000, № 5. – С. 11.

УДК 332.025.12:330.342

*Проф. Г.І. Башнянин, д-р екон. наук – ЛКА;
доц. Г.С. Третяк, канд. екон. наук – ЛРІДУ НАДУ;
доц. О.М. Мартин, канд. екон. наук – ЛДУ БЖД*

РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ І ЙОГО ТИПИ

Досліджується регулювання економічних систем. Здійснена типологізація економічних систем за ступенем їх регулювання та виокремлені типи регулювання економічних систем.

Ключові слова: економічна система, регулювання економічних систем, типи регулювання економічних систем.

*Prof. H.I. Bashnjanyn – Commercial Academy of L'viv;
assist. prof. H.S. Tretjak – LRIPA NAPA O; assist. prof. O.M. Martyn – LSU VAS*

The regulation of economic systems and its types

The article investigates regulation of economic systems. The authors realizes typologization of economic systems for the degree of the regulation and separate types regulation of economic systems.

Keywords: economic system, regulation of economic systems, types regulation of economic systems.

Регулювання як економічний процес чи явище є характерною для будь-якої економічної системи, вона є необхідним фактором ефективного її функціонування. Дослідження впливу регулювання на функціонування економічних систем є суто практичною, а тому і теоретичною, оскільки ступінь регулювання, а отже, і її ефективність є різною в різних економічних системах.

Метою даної наукової статті є дослідження питання регулювання як економічного процесу і її впливу на ефективність функціонування економічних систем, а також виокремлення типів економічних систем за ступенем їх урегульованості.

Регулювання абсолютно необхідна для забезпечення нормального розвитку будь-якої економічної системи. Економіка, яка не регулюється тими чи іншими методами, не тільки не функціонує в нормальному режимі, а й взагалі починає "розвалюватися", "деградує", "занепадає". За умов регульовального вакууму починають формуватися так звані деградовані економічні системи, наукова характеристика яких викладена в низці наукових джерел [1, 2, 4, 6]. З таким феноменом деградації усієї національної економічної системи, а не тільки її підсистем чи сегментів, головно через тотальний демонтаж системи державного регулювання, зіткнулась Україна в так званий постсоціалістичний період її розвитку (1991-2000 рр.). Починаючи з 1991 р. в Україні та в інших країнах СНД почався активний демонтаж механізму державного регулювання національних економічних систем, хоча ринкового механізму регулювання ще не було вироблено, внаслідок чого утворився регуляційний вакуум і економіка вступила в "затяжну" смугу економічного спаду і деградації.

Потрібно підкреслити, що в сучасній економічній літературі регулювання здебільшого оцінюється тільки негативно. Така негативна оцінка базується на обмеженому уявленні про суть цього процесу. Регулювання як економічний процес і економічний феномен можна розуміти, принаймні, дво-яко. У вузькій інтерпретації регулювання – це процес державного втручання тими чи іншими методами в економічну діяльність. В такому трактуванні регулювання зводиться до державного регулювання, як одного із типів регулювання загалом (рис. 1). Однак навіть у такому значенні регулювання не може оцінювати тільки негативно. Як і будь-який економічний процес вона супроводжується формуванням як економічних ефектів, так і економічних дефектів, тобто, позитивних і негативних економічних наслідків.

У широкому значенні регулювання – це процес узгодження тими чи іншими методами структури суспільних потреб і структури суспільного виробництва. Таке широке розуміння регулювання і регуляційних процесів панує не тільки в вітчизняній економічній літературі, а й у зарубіжній [1, 3-5, 7, 8, 10, 13].

Науковий аналіз регулювання в її широкому розумінні дає можливість виокремити, принаймні, три її типи (див. рис. 1).

Тип 1 – це так звана ринкова саморегулювання як процес формування пропорцій економічного розвитку ринковими методами. Одним із основних методів ринкової саморегулювання є збалансування попиту і пропозиції на відповідні види продуктів і ресурсів і встановлення таким чином рівня ринкових цін на них. Вважається, що така ринкова саморегулювання економіки

оптимально встановлює пропорції економічного розвитку, узгоджуючи структуру суспільних потреб і структуру суспільного продукту. Однією із основних функцій ринкової саморегулювання є розподіл ресурсів між сферами (галузями, підгалузями, комплексами галузей) національної економіки.

Рис. 1. Поняття регуляції економічних систем і її типи

Класична і сучасна неокласична школи політичної економії (економічної теорії) явно переоцінюють роль і значення ринкової саморегулювання національної економіки. Їх представники вважають, що ринковим способом, за допомогою і на основі відповідного балансування між попитом і пропозицією і встановленням ціни ринкового клірингу (рівноважної ринкової ціни) можна досягти оптимального (найкращого, на їх думку) розподілу ресурсів між сферами національної економіки і відповідно оптимального розподілу грошових доходів між суб'єктами економіки [9, 12, 13].

Однак, на нашу думку, такий погляд на роль ринкового механізму саморегулювання в розвитку національної економічної системи будь-якого типу є явно гіпертрофованим. Насправді механізм ринкової саморегулювання економіки має як переваги, так і недоліки. Про такий двоякий і суперечливий вплив ринкової саморегулювання на формування пропорцій економічного розвитку йдеться в багатьох навчальних і наукових виданнях [1, 2, 4, 5, 7, 8, 11, 13].

Тип 2. Ринкова саморегулювання економіки не є єдиним компонентом механізму регулювання загалом. Як ми вже зазначали, регулювання в широкому розумінні не зводиться до ринкового саморегулювання економічних систем і економічних процесів. Поруч з нею в механізмі регулювання будь-якої національної економіки є така складова, як державна (чи адміністративна) регулювання, яка, по-перше, здійснюється державою та її спеціальними органами, а, по-друге, реалізується суто адміністративними, адміністративно-економічними чи адміністративно-правовими методами (див. рис. 1).

Державним регулюванням охоплюється практично вся економіка, починаючи з регулювання суспільного і квазісуспільного секторів і закінчуючи регулюванням квазіприватного і приватного.

На підставі цього можна виокремити такі типи державного регулювання:

- державне регулювання суспільного сектору;
- державне регулювання квазісуспільного сектору (у цьому секторі виготовляються, реалізуються і споживаються квазісуспільні блага – послуги освіти, охорони здоров'я тощо);
- державне регулювання квазіприватного сектору (сектор економіки, в якому його соціально-економічна основа (власність на основні ресурси) еволюціонує в напрямі від приватної до суспільної (державної) власності; таким сектором є галузі кооперативної системи будь-якої національної економіки);
- державне регулювання приватного сектору (рис. 2).

Із виокремлених чотирьох типів державного регулювання перші два є абсолютно необхідними для будь-якої економіки, без них розвиток суспільного і квазісуспільного секторів буде або абсолютно неможливим, або майже неможливим, а інших два – вкрай необхідні для реалізації завдань оптимального (суспільно необхідного) розподілу ресурсів у національній економічній системі. Квазіприватний сектор без державного втручання в його діяльність залишиться недостатньо розвиненим, а приватний буде надмірно розвиненим. За таких економічних умов економіка буде посилено капіталізовуватися, а не соціалізовуватися, крім того, її економічна ефективність буде неухильно знижуватися, а не зростатиме.

Державне регулювання неоднозначно оцінюється в сучасній економічній літературі (рис. 3). Представники класичної і сучасної неокласичної шкіл економічної теорії державну регулювання оцінюють тільки чи здебільшого негативно. Таку інтерпретацію економічних ефектів (наслідків) державного регулювання можна кваліфікувати як ліберальну, чи консервативну. Її прихильники вважають, що будь-яке втручання держави і її органів в економічну діяльність є небажаним, впливає на неї негативно. Економіка, на їх думку, повинна розвиватися "своїм ходом", все в економіці повинно формуватися і розвиватися за власними законами, а держава повинна відігравати тільки роль "нічного сторожа" [9, 12, 14].

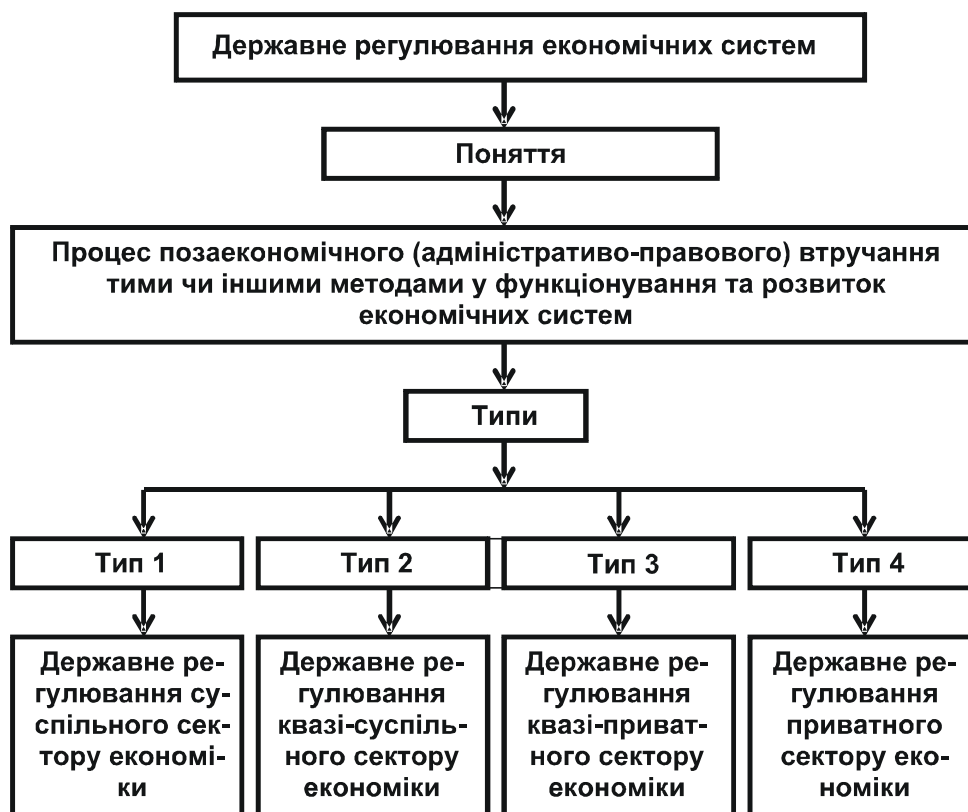

Рис. 2. Поняття і основні типи державної регуляції економічних систем

Рис. 3. Основні варіанти інтерпретації економічних ефектів державної регуляції економічних систем різними школами економічної теорії

Ліберальну чи консервативну інтерпретацію державного регулювання, точніше, її наслідків, тобто характер впливу на економіку, не можна оцінити однозначно. Вона і правильна і хибна водночас, а точніше – абстрактна, бо не враховує диференційованості економіки, існування в ній різних секторів чи сегментів, які по-різному реагують на державне регулювання економіки: одні – сильніше, другі – гірше, одні – позитивно, інші – негативно. На державну регулювання позитивно чи, навіть, гіперпозитивно реагують суспільні і деякою мірою квазісуспільні сектори національної економіки. Дещо гірше реагує квазіприватний і, особливо, конкурентний приватний сектори.

У літературі соціал-демократичного спрямування, опублікованій у зарубіжних країнах з розвиненою ринковою економікою, державне регулювання оцінюється переважно позитивно. Такої точки зору дотримуються представники сучасної кейнсіанської і некейнсіанської економічних теорій. Дж. Мейнард Кейнс також вважав, що без ефективного державного втручання нормальний економічний розвиток є неможливим, але він неминуче супроводжуватиметься економічними спадами, економічним хаосом і навіть економічною деградацією. Пояснюється це основними дефектами ринкового механізму саморегулювання, який сам по собі не здатний здійснювати ефективний розподіл ресурсів. Держава з об'єктивною необхідністю змушена здійснювати перерозподіл ресурсів із однієї чи одних сфер економіки в інші з тим, щоб оптимізувати економічну систему і сформувати раціонально основні пропорції економічного розвитку [8, 11, 13].

Соціал-демократичній інтерпретації економічних наслідків державного регулювання притаманні переважно ті ж недоліки, що і ліберальній (консервативній). Вона реалістичніше оцінює механізм державного регулювання, однак також однобічно. Прихильники цієї концепції також не помічають тієї важливої обставини, що державне регулювання по-різному впливає на різні економічні системи і характер цього впливу детермінується типом економічних систем. Соціально-економічні ефекти державного регулювання будуть різними в суспільних, квазісуспільних, квазіприватних і приватних економічних системах.

Складовою сучасної кейнсіанської теорії є центристська концепція яка оцінює державну регулювання позитивно і негативно водночас. Не тільки тому, що на одні економічні системи вона впливає позитивно, а на інші – негативно (така точка зору деякою мірою властива і для економічної літератури соціал-демократичного спрямування), але й тому, що будь-яка державне регулювання в будь-якій економічній системі спричиняє як позитивні, так і негативні економічні ефекти. Проблема полягає в тому, щоб "відшукати" так звану точку рівноваги між позитивними і негативними ефектами державного регулювання, за якою вже переважають позитивні ефекти (або, навпаки, негативні). Цю точку можна було б так і назвати – точка регуляційної рівноваги економічної системи. Визначення цієї точки має важливе значення для формування регулятивної політики держави. Регулювання державного типу доцільно проводити (продовжувати) тільки тоді, коли позитивні ефекти регулювання починають переважати над негативними. В точці рівноваги регулятивну політику можна стабілізувати для подальшого посилення чи послаблення.

Своєрідно інтерпретується державне регулювання в марксистській (пролетарській) економічній теорії. В ній державне регулювання розглядається як процес, який впливає на економічну ефективність функціонування національних економічних систем тільки позитивно, тобто позитивні ефекти державного регулювання явно гіпертрофуються (навіть, більше того, абсолютизуються), а негативні залишаються "непоміченими". Ринкове ж регулювання, навпаки, інтерпретується як така, що спричиняє тільки негативні економічні ефекти.

Усі чотири інтерпретації економічних наслідків державного регулювання мають низку спільних (загальних) недоліків. Зокрема, вони не помічають тієї важливої обставини, що державне регулювання може по-різному впливати як на окремі економічні системи (певні мікроекономічні системи), так і національну економіку загалом (макроекономічну систему національної економіки). На практиці часто спостерігаємо, що державне регулювання позитивно впливає на економічну ефективність функціонування певних мікроекономічних систем, але загалом на економіку впливає негативно, чи навпаки. У зв'язку з цим проблему економічної ефективності регуляційних процесів потрібно досліджувати в розрізі "мікроекономічний – макроекономічний рівень". Крім того, треба враховувати і ту обставину, що державне регулювання різних економічних систем може мати різні економічні наслідки і в різних ринкових періодах. Наприклад, у короткотривалому ринковому періоді вона може позитивно впливати на ефективність функціонування певних економічних систем, зате в довготривалому чи гіпердовготривалому – навпаки, негативно. Такий "часовий" аналіз регуляційних процесів в сучасній економічній науці майже не здійснюється. Із поля зору дослідників випадає і та обставина, що будь-яке регулювання спричиняє не тільки економічні, а й соціальні і соціально-духовні (і, навіть, соціально-політичні) ефекти, тобто викликає певні позаекономічні ефекти. Ці позаекономічні ефекти державного регулювання залишаються поза увагою дослідників, які, як правило, аналізують тільки "економічну частину" інтегрального регулювального ефекту, що може спотворити уявлення про результативність регуляційних процесів. Скажімо, дослідник може негативно оцінити державну регулювання тієї чи іншої економічної системи тільки на тій підставі, що економічний ефект справді є незначним або, навіть, від'ємним. Проте позаекономічний ефект може бути настільки значним, що загалом вплив державного регулювання на економічну систему є позитивним, а не негативним. Однак висновок є хибним, оскільки економічна частина інтегрального ефекту державного регулювання є від'ємною чи незначною в позитивному плані.

Тип 3. Ринкове і державне регулювання на практиці, тобто в реальному житті найчастіше поєднуються чи доповнюють один одного. На цій основі формується такий особливий вид (тип) регулювання, як змішане регулювання. В ній ринкові і державні методи регулювання виступають у поєднанні, хоча здебільшого один із них переважає (див. рис. 1). Тому можна виокремити два різновиди регулювання змішаного типу:

- ринково-державне регулювання, в якій переважають ринкові механізми регулювання, а державне регулювання виступає як доповнювальне, додаткове. Такий різновид характерний для розвинених економічних систем країн Заходу;

- державно-ринкове регулювання, в якій основним є державний механізм регулювання, а ринкові методи – вторинні, чи доповнювальні. Ця друга система регулювання, на нашу думку, більше відповідає умовам постсоціалістичного економічного розвитку, особливо на перших етапах переходу до ринку.

Змішана система регулювання в розвинених і перехідних (постсоціалістичних) економіках виявляє різні тенденції еволюції. У розвинених економіках вони трансформуються в напрямі збільшення частки, значення і ролі державної системи регулювання. Зумовлюється така спрямованість її розвитку тим, що із підвищенням рівня економічного розвитку суспільний і квазісуспільний сектори економіки розширюються, а це вимагає зміцнення системи державного регулювання економіки (хоча б у "зоні" суспільного і квазісуспільного секторів економіки). В перехідних економіках постсоціалістичного типу, навпаки, система державного регулювання економіки поступово "згортається", а ринкової – розширюється. У перехідних економіках державне регулювання охоплює своїм впливом не тільки суспільний і квазісуспільний сектори економіки, а й частину того сектора економіки, в якому виготовляються традиційні (несуспільні) блага, але який за своєю соціально-економічною основою виступає як державний (суспільний в соціально-економічному відношенні). В розвинених економіках частка державного сектору в його соціально-економічному відношенні (як традиційного сектору з державною формою власності) незначна, а тому система державного регулювання вже сьогодні має значно менше "поле" для своєї реалізації і розвитку. Хоча, з іншого боку, в розвинених економіках значно ширшим (як абсолютно, так і відносно) є суспільний (вкупі з квазісуспільним) сектор економіки, який вимагає відповідної системи державного регулювання. Такі перехідні економіки поступово еволюціонують у напрямі формування економік з ринково-державною системою регулювання, поступово із державно-ринкових вони трансформуються (будуть трансформуватися) в ринково-державні. Цю особливість еволюції системи регулювання в перехідних економіках неодмінно треба враховувати при дослідженні проблем ефективності регуляційних і дерегуляційних процесів.

Отже, регулювання в широкому його розумінні виступає як процес узгодження тими чи іншими методами структури суспільних потреб і структури суспільного виробництва. Такий підхід дає змогу виокремити три основні типи регулювання економічних систем – ринкове саморегулювання, адміністративне (державне) регулювання та змішану (ринково-державне) регулювання. Для перехідних (постсоціалістичних) економік, особливо на початку трансформаційного періоду характерне державно-ринкове (змішане) регулювання, яке поступово змінюється ринково-державним регулюванням.

Література

1. Башнянин Г.І. Яка економіка потрібна Україні// Державність. – 1996, № 3. – С. 30-36.
2. Башнянин Г.І., Герцунь М.П., Носов О.Ю. Система методів регулювання національної економіки в квазіринкових умовах// Основні напрямки розвитку менеджменту в Україні. – Львів: ЛТЕІ, 1994. – С. 42-47.
3. Башнянин Г.І., Загорський В.С., Медведєв В.С., Серeda А.Р. Ринкова економіка: теоретико-практичні проблеми становлення в Україні. – К.: ІСДО, 1995. – 388 с.
4. Башнянин Г.І., Копич І.М. Яку систему регулювання національної економіки ми повинні створювати в Україні// Регіональна економіка. – 1997, № 2. – С. 38-45.

5. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Політична економія. Ч. 2. Спеціальна економічна теорія. – К.: ІЗМН, 1997. – 307 с.
6. Башнянин Г.І., Серета А.Р., Шевчук Є.С. Деякі принципи ринкової трансформації постсоціалістичної економіки// Екологія і економіка. – Львів: ЛКА, 1997. – С. 84-85.
7. Долан Э. Дж., Линдсей Д.Е. Макроэкономика. – СПб.: АО "Санкт-Петербург оркестр", 1994. – 405 с.
8. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Макроекономика. Аналітична економія. – Львів: Просвіта, 1997. – 671 с.
9. Маршалл А. Принципы экономической науки, т. 1. – М.: Прогресс-Универс, 1993. – 415 с.
10. Михасюк І.Р., Залога З.М., Сажинець С.Й. Основи та важелі державного регулювання економіки. – Львів: ЛДУ, 1998. – 78 с.
11. Пиндайк Р., Рубинфельд Д. Микроэкономика. – М.: Экономика-Дело, 1992. – 510 с.
12. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения// Антология экономической классики, т. 1. – М.: Эконов, 1993. – С. 397-473.
13. Самуельсон П. Економіка. – Львів: Світ, 1993. – 494 с.
14. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов// Антология экономической классики, т. 1. – М.: Эконов, 1993. – С. 79-396.

УДК 346.2:665.637.6

Доц. В.І. Блонська, канд. екон. наук;
магістрант Н.В. Сондор – Львівська КА

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ОБСЯГІВ ВИГОТОВЛЕННЯ МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

Досліджується суть та значення планування діяльності підприємства в ринкових умовах господарювання. Визначаються необхідні умови та методи вдосконалення планування обсягів виробництва мастильних матеріалів.

*Assist. prof. V.I. Blonska; undergraduate N.V. Sondor –
L'viv commercial academy*

The perfection of planning production capacity of lubricating materials

Essence and value of planning of enterprise activity is explored in the conditions of markets of manage. Necessary terms and methods of perfection of production capacity planning lubricating materials are determined.

Розвиток ринкових відносин в Україні буде успішних тільки тоді, коли відбудуться докорінні зміни в основній ланці економіки – промисловості, в першу чергу, збільшення обсягів виробництва, прибутку та інших ефективних показників господарювання. Основою підвищення прибутковості підприємств є розробка, прийняття та реалізація раціональних управлінських рішень, що базуються на стратегічному та тактичному плануванні.

Сутність планування полягає в обґрунтуванні цілей і способів їх досягнення на основі комплексу завдань, робіт, а також визначення ефективних методів і способів використання ресурсів усіх видів, необхідних для виконання цих завдань [2, с. 12].

Планування – одна з найважливіших функцій господарської діяльності промислових виробничих підприємств в умовах ринкової економіки. Ця діяльність постійно удосконалюється відповідно до об'єктивних вимог виробництва і реалізації товарів, ускладнення господарських зв'язків, підвищення ролі споживача у формуванні техніко-економічних і інших параметрів виробленої продукції.